

Nye salmer i gudstjenester for og med mennesker ramt af demens?! En refleksion.

”Høhø – så skal vi hjem fra spejder” gnækkede Hans, da vi lagde an til at afslutte gudstjenesten med ’Altid frejdig når du går’. I en anden gudstjeneste på demensplejehjemmet skabte ’En lærked letted’ tydeligvis reminiscens hos Betty i menigheden. Hun fortalte sammenhængende og detaljerigt om, hvor hun som lille pige havde befundet sig om aftenen d. 4. maj 1945, da frihedsbudskabet havde lydt. Og om hendes forældres reaktion.

Jeg har gennem flere år holdt gudstjenester for og med demenspatienter, der har sygdommen i svær til meget svær grad, deres pårørende og plejehjemmenes personale. Jeg har, som mange andre, været optaget af musik og salmers funktion og virkning i gudstjenester for disse menigheder. For musikken har sine egne veje ind i menneskesindet, uden om og bagom ordforståelsen. Musik og sang kan vi have til fælles på trods af selv kraftige kognitive regressioner. Musik og sang kan åbne døre til følelser, oplevelser og situationer, som ellers var lukkede. Derfor de to eksempler, som indledte denne refleksion over nye salmers relevans og funktion i gudstjenester for mennesker ramt af demens.

Det virker umiddelbart kontraintuitivt at skulle synge nye salmer med svært demensramte; for er det ikke netop de gamle salmer, dem vi har sunget gennem hele livet, der bærer på vores historie? Dem, der holder fast i erindringen, når demenssygdommens fremtog fortrænger fortiden fra bevidstheden, eller rettere når tiderne ’før’, ’nu’ og ’senere’ flyder sammen til ét ’i dag’? Står de gamle salmer ikke netop som solide huse, vi kan være i, når det demensramte sind bliver alt for omskifteligt? Jo, det gør de, og det kan de, de gamle, velkendte og elskede salmer. At menigheden på demensplejehjemmet kan synge eller nynne med på en salme, betyder at de kender den og evt. husker (noget af) den, og genkendelse er dejligt! Det er min erfaring, at selv mennesker med svære demenssymptomer, hvor sproget er kraftigt reduceret og løsrevet fra interaktionssituationerne, ser op med klart blik, smiler og

stemmer i, når de genkender melodien. Derfor er det også rigtigt og vigtigt, at vi, der tilrettelægger liturgien, vælger salmevers, der også var med i de forrige salmebøger, ud fra en formodning om, at generationen af demensramte i dag vil kunne glæde sig over at genkende de salmer. På trods af, at pårørende og personalet i menigheden, efterhånden kender de nye salmeklassikere, som synges til dåb, konfirmation, vielse og bisættelse (f.eks. 'Du, som har tændt millioner af stjerner' og 'Fyldt af glæde over livets under'), kan langt de fleste nye salmer selvsagt ikke bidrage med genkendelse for demensramte, for de var ikke skrevet og komponeret, da nutidens beboere på demensplejehjemmene lærte at synge salmer.

I de to indledende eksempler på hvilke reaktioner musikken og sangen kan afføde, er der imidlertid andet på spil end genkendelse. Både salmen og sangen skabte reminiscens i de to menneskers erindringslag. De vakte en genklang, som fremkaldte fysiske minder hos dem, og gav dem ord at sætte på. Musikken og teksterne var tilsyneladende lagret i deres sind sammen med bestemte fysiske steder, bestemte følelser og fornemmelse af tidspunkt på dagen. Det véd vi, at sange, salmer og ordløs musik kan. Ligesom dufte og smage fungerer som 'transportbånd' til en bestemt hylde på erindringslageret. Spørgsmålet er imidlertid, om kendte salmer og sange altid vil bevirke en sådan reminiscens? Det er ikke min fornemmelse. Hverken ud fra mine private erfaringer med at synge eller ud fra observationer i menigheden på demensplejehjemmet. Jeg oplever ikke erindringsglimt, hver gang jeg synger salmer, jeg har kendt og sunget siden barndommen, og på samme måde ser jeg, i menigheden af svært demensramte, ingen tegn på, at de gamle salmer nødvendigvis skaber reminiscens, selvom de genkender dem. Det betyder selvsagt ikke, at det *ikke* sker i deres sind. Jeg konstaterer blot, at det ikke får et fysisk udtryk. Måske handler det om, at forudsætningen for genkendelse er, at salmen gentages ("ja, den har jeg hørt før", "den har vi sunget mange gange"), mens reminiscens forudsætter, at salmen indgår i en relation, der sætter spor ("åh det var den vi sang, da vi blev gift"). Mange salmer vil vi altså genkende fra de gudstjenester, vi har deltaget i igennem livet, uden

at kunne knytte bestemte oplevelser eller fornemmelser til dem, andet end en generel følelse af kirkegang. Der er mange ting, der har betydning for, om man kan genkalde sig et minde. Sange, salmer og musik kan være en del af dem, men er det ikke nødvendigvis. En salme, ny såvel som gammel, som vi ikke forbinder noget eller nogen med, må først 'flytte ind' sammen med vores oplevelser, før den kan 'transportere' os tilbage til en bestemt situation.

Valget af salmer til gudstjenester med svært demensramte kan ikke alene afgøres af salmens alder, hvis det er reminiscenseffekten, vi vil understøtte. Så må andre betydningsfulde faktorer i deltagernes liv tages i betragtning, som vi, der tilrettelægger, jo kun kan forsøge at gætte os til. Men et kvalificeret gæt vil pege på salmer, der traditionelt knytter sig til kirkens højtider, til årstider, til de kirkelige handlinger, der markerer livsovergange. De salmer vil med en vis sandsynlighed være forbundet med oplevelser, stemninger og steder, der til sammen har sat aftryk i tilværelsen, der kan genkaldes. Hans' reaktion på 'Altid frejdig når du går' peger desuden på, at salmer, der har fået et liv uden for gudstjenesten, som godnatsang, fællessang ved møder og lignende i stil med folkekære sange som f.eks. 'En lærked letted', ofte er så situationelt bundne, at de har reminiscenspotentialer.

Genkendelse er dejligt og reminiscens er vigtigt! Kan nye salmer mon også bidrage med noget til de processer? Ja! På flere måder. For det første. Mest oplagt, men også nemmest at overse, så er det spændende at lære noget nyt – hele livet! I anledning af denne lille refleksion tog jeg første vers af 'Nu daler glæden ned' fra 2005 af Jens Rosendal og Ole Ugilt Jensen med i en liturgi. Jeg talte teksten igennem linje for linje og menigheden gentog på bedste kor-vis. Flere med forbavsende præcision både med hensyn til ord og betoning. Vi lyttede til melodien på klaveret, prøvede et par linjer, gentog og prøvede det hele mange gange. Nogle lærte noget, andre noget andet, her og der var der en, der kun lyttede, men vi kom alle til at holde af de fire fine linjer og den dejlige melodi, der lagde sig naturligt i munden. Vi havde koncentreret os og lært noget nyt sammen.

For det andet skrives de nye salmer i et livsnært sprog, som taler ind det NU, som i tiltagende grad udgør den reelle eksistens for det menneske, der er syg af demens. Sproget udfolder Treenigheden, Kristus som frelser, nåden, barmhjertigheden, vores lille historie i Guds store historie og livets tildragelser på en enkel, billedskabende måde.

For det tredje skal vi måske ikke indsnævre reminiscens ~~som~~ til et begreb for det 'at bringe frem fra fortiden'. Måske kan vi udvide reminiscens til også at dække over en skabende proces. Nemlig det der sker, når vi lytter til, lærer, synger eller nynner en salme i et fællesskab, hvor vi føler tryghed. Et fællesskab hvor vi mærker, det er rart at være. Et lyst og venligt rum, stadig med smagen af dagens gudstjenestesmåkage i munden. Måske lagrer de sansninger sig i vores sind, på samme hylde som salmen. Og næste gang vi synger den, skaber den måske genklang i os, og erindring om dagen vi lærte den og havde en dejlig oplevelse sammen? Måske kan en ny salme således være med til at skabe et 'i går', også for det menneske, der i tiltagende grad mister fornemmelsen for sin egen historie?

Mette Christoffersen Gautier. Sognepræst i Skive sogn og demenspræst.